

ТРОПИ ЯК ЗАСІБ ОКРАСИ МОВИ

Андрієнко Анна

здобувач 1 курсу першого (бакалаврського) рівня навчання
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Сухенко Вікторія

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Троп має важливе значення для мови взагалі. В основі явища тропа лежить співвіднесення двох явищ, з яких одне слугує для пояснення, для розуміння іншого.

Слово «троп» запозичене з грецької мови, де воно означає «спосіб, прийом, манера, засіб, характер, лад, склад» [6; 4]. При запозиченні багатозначні слова семантично звужуються, тому в українській мові це «слово, вжите в переносному значенні для створення образності» [7, с.41].

Використати троп означає вжити слово в переносному значенні на основі подібності (порівняння, метафора), протилежності (оксиморон), суміжності (метомінія, синекдоха), тотожності (перифраза)

Мета: визначити сутність та видові прояви тропів в художній літературі, дослідити зміст тропів та навести приклади тропів.

Актуальність. У лінгвістиці інтерес до вивчення проблеми художніх тропів розпочався ще в роботах Аристотеля і не втрачає актуальності і в теперішній час. Ця проблема знайшла своє відображення в роботах Н. Арутюнової, І. Білодіда, В. Ващенко, В. Виноградова, В. Телії, О. Тараненка та інших. Дослідники робили наголос на тому, що засоби поетичного мовлення розкривають багатство асоціативних відтінків слова, посилюють та увиразнюють емоційне й оцінне забарвлення, сприяють яскравішому відтворенню обставин і персонажів художніх творів.

Українська мова – це мова, що, увібравши найцінніше з надбань минулих віків, перебуває в неспинному розвитку, і відповідно до потреб сучасної людини весь час збагачується лексично, синонімічно, стилістично, виявляючи при цьому дедалі нові і нові потенціальні можливості. Мова наших днів черпає творчу силу з джерел народного життя [2, с.4].

Мова художньої літератури відрізняється від мови повсякденного вжитку, оскільки головною метою є створення художніх образів.

Образність мови письменника – здатність передавати загальне через одиничне – досягається цілою низкою мовних прийомів. Образ ставить перед нашим зором, замість абстрактної суті, її конкретну реальність і тому здатний збагачувати нашу свідомість і почуття, пробуджувати своєрідну ланцюгову реакцію асоціацій, роздумів, емоційних переживань [5, с. 22 – 23].

Цього ефекту автори досягають шляхом добору різноманітних художніх засобів. До них належать тропи, стилістичні фігури, принципи фоніки. Художні засоби виступають способом образотворчої та мовностилістичної вправності.

Троп має важливе значення для мови взагалі. В основі явища тропа лежить співвіднесення двох явищ, з яких одне слугує для пояснення, для розуміння іншого.

Головна властивість тропів – яскраво схарактеризувати одне явище через інше на основі їх подібності. За визначенням О. Потебні, «троп» – це слово, вживане в переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації його внутрішньої форми.

Поняття «троп» виникло ще в античній риторичній системі. Здавна тропами називали слова, вжиті в переносному значенні для образної характеристики предмета, явища або дії. Появу самого поняття троп пов'язують з елліністичною римською риторикою (П. Гермоген, Е. Філоден, М. Цицерон та інші). Давньоримський оратор Марк Квінтіліан, наприклад, визначав троп як «вираз, перенесений для прикраси мови з його первинного, природного значення на інше, або, за висловом граматистів, вираз перенесений з властивого для нього місця на місце для нього не властиве» [3, с. 207].

У Сучасному словнику-мінімумі іншомовних слів термін «троп» визначається як мовний зворот, у якому слово або словосполучення вжиті в переносному значенні й служать засобом досягнення естетичного ефекту виразності в мові художньої літератури, публіцистиці, ораторському стилі тощо [8, с. 679–680].

Таким чином, тропи були тлом, на якому відбивалося естетично вмотивоване, свідоме порушення норм мовленнєвого спілкування. Також тропи виконували ще й естетичну функцію: слугували для прикраси мовлення. «Мовлення має два види, – писав у своєму трактаті «Про тропи» ритор Трифон, – мовлення звичайне і троп. Звичайним є мовлення, яке називає речі, користуючись прямим значенням імен, тоді як троп є мовленням, що відступає (значення слів) у певному виразі, прикрашеному більше, ніж це необхідно» [9, с. 214].

Автори українських шкільних курсів теорії словесності ділили тропи на дві групи: словесні та смислові, або тропи речень. До першої групи належать: метафора, синекдоха, метонімія, антономазія, оноματοпея, катахреза і металепис. Смислові тропи, або тропи думок, – це алегорія, іронія, перифраза, гіпербатон і гіпербола [3, с. 205–208].

Головна властивість тропа – одне явище характеризувати іншим – допомагає читачеві яскраво, життєво, барвисто, індивідуально уявити собі пояснюване явище, предмет, процес тощо [1, с. 219].

На основі аналізу наявної в досліджених літературних джерелах інформації [9] виокремлюємо основні видові прояви тропів та їх зміст (табл. 1).

Таблиця 1

Видові прояви тропів

Види тропу	Зміст	Приклади
1	2	3
Порівняння	Пояснення одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, буцім, ніби та ін.	Як овечка: не мовить ні словечка
Алегорія	Передавання абстрактної ідеї (поняття, риси характеру тощо) за допомогою образу	Вовка ноги годують
Метонімія	Слово, значення якого переноситься на найменування іншого предмета, пов'язаного з властивим для даного слова предметом за своєю природою; зіставлення предметів за ознакою їх суміжності	Наука в ліс не веде, а з лісу виводить
Оксюморон	Поєднання протилежних за змістом, контрастних понять, що спільно дають нове уявлення	Піймав куцого за хвіст
Перифраз	Образний вислів, у якому назва предмета чи явища замінюється описом його ознак	Не той козак, що поборов, а той, що вивернувся
Синекдоха	Кількісне зіставлення предметів та явищ. Вживання однини у значенні множини і навпаки, визначеного числа замість невизначеного, видового поняття замість родового тощо	Добра пряжа на скіпку напряде
Епітет	Підкреслювання характерної риси, визначальної якості певного предмета або явища, що потрапивши в нове семантичне поле, збагачує його новим емоційним чи смисловим нюансом, переводячи свої другорядні лексичні значення на основні	Тиха вода греблю рве
Гіпербола	Навмисне перебільшення для посилення виразності й підкреслення сказаної думки	Чужа хата — гірше ката
Літота	Різновид метонімії (протилежний за значенням гіперболі), у якому міститься художнє применшення величини, сили, значення зображуваного предмета чи явища	Як кіт наплакав
Іронія	Вживання слова чи мовного виразу у протилежному значенні	Багатий, як циган на блохи

Тропи увиразнюють мовлення, додають йому емоційності, образності завдяки чому роблять виклад матеріалу більш влучним.

Отже, вивчення художніх тропів сягає ще античних часів і на сьогодні лишається актуальним. На думку більшості вчених, основними функціями зображально-виражальних засобів мови художніх творів є образотворча, емоційно-експресивна та естетична. Автори українських шкільних курсів теорії словесності ділили тропи на дві групи: словесні та смислові.

У зображенні дійсності, яке дають твори літератури, важливу роль відіграють спеціальні засоби образності мови. Вони допомагають письменникові втілити в

словесну форму конкретні уявлення про предмети і явища, своє ставлення до них. Це завдання виконують не тільки слова і словосполучення, вжиті у прямому значенні, а також слова і вислови, вжиті в переносному значенні, які називають тропами. В основі тропа лежить перенесення ознак одного предмета, явища, дії на інші. За допомогою такого перенесення мова художнього твору набуває особливого забарвлення та яскравості.

Список літератури

1. Білоус П. В., Левченко Г. Д. Вступ до літературознавства : навч. посіб. для самостійної роботи студента. Київ: Академія, 2012. 364 с.
2. Галетова А. Г., Пентиліук М. І. Українська мова : Навчальний посібник для вивчення української мови за межами України в 9-11 кл. Київ: Освіта, 1992. 351 с.
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2006. 488 с.
4. Кагановська О. М. Переклад тропів у французькій художній прозі. *Нова філологія*. 2014. № 65. С. 225-231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2014_65_46
5. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища шк., 1987. 349 с.
6. Новікова К. О. Методи відтворення стилістичних фігур і тропів у процесі перекладу художніх текстів (на матеріалі роману Е. А. По "Падіння дому Ашерів"). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. Вип. 7. С. 272-276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2016_7_62
7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови. Київ: Либідь, 1993. 248 с.
8. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. Київ: Довіра, 2008. 798 с.
9. Українська мова (рівень стандарту) : підручник для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. Київ: Грамота, 2019. 208 с.